

„Mokslininkė Egiptu ne tik domėjosi ir jį tyrinėjo; ši civilizacija buvo persmelkusi visą jos gyvenimą.“

Pirmoji profesionali Lietuvos egiptologė

Marija Rudzinskaitė-Arcimavičienė išimtinai vyrų dominuojamame XX a. pradžios mokslo pasaulyje atrodė tarsi trumpas ir netikėtas kometos švystelėjimas. Ir tai nėra perdėta: tai, ką ši moteris rašė ir darė prieš šimtą metų, ką tik atsikūrusioje Lietuvos valstybėje, dar ir mūsų laikais kelia nuostabą ir, deja, XXI a. pradžioje vis dar yra siekiamybė.

Teksto autorius dr. AURELIJUS ZYKAS

Egiptologijos „liga“

Marija Rudzinskaitė kilusi iš gausios smulkaus bajoro šeimos: ji gimė 1885 m. Šaravų dvarelyje (dab. Josvainių parapija Kėdainių rajone). Kaip ir dauguma tuometinių Lietuvos bajorų, ji nemokėjo kalbėti lietuviškai: šeimoje bendrauta lenkų kalba, tačiau neblogai mokėjo ir rusų. Todėl Kauno mergaičių gimnazijoje mokėsi rusiškai, o vėliau studijas tęsė Maskvoje, kur jau gyveno jos brolis Dionizas.

Būtent čia ji „užsikrėtė“ egiptologijos „liga“, nuo kurios neišsigydė visą gyvenimą. 1910 m. ji kaip mokslininkė pirmą kartą trumpai apsilankė Egipte. Pagrindinis to „kaltininkas“ buvo profesorius B. Turajevas, tikra tuometinė Rusijos imperijos egiptologijos žvaigždė, kuris

nuo 1912 m. rūpinosi Egipto senienų kolekcija prie Dailės muziejaus ir subūrė jaunų mokslininkų būrelį, kuriam priklausė ir lietuvaitė Marija. Egipto ekspozicijoje skaitydamas paskaitas, profesorius žavėjo jaunąją kartą, mokė juos pažinti senovinius rašmenis, meno ir kultūros bruožus. Kaip apie jį rašė susižavėjusi klausytoja, „gyvendamas seno Aigipto „kerėjančiu“ gyvenimu, kerėdavo ir mus, savuosius klausytojus“.

1916 m. pabaigoje sėkmingai pabaigusi magistrantūrą Maskvos imperatoriškajame universitete, o per karą netekusi vyro (su juo pragyveno vos keletą metų), 1918 m. M. Rudzinskaitė ryžosi grįžti į naujai atsikūrusią tėvynę. Būdama profesionali pedagogė, ji iš pradžių dėstė Kauno mokyklose, o 1922 m. įkūrus Lietuvos universitetą Kaune, tapo Humanitarinių mokslų fakulteto docente

Abu Simbelio šventykla Egipte

ir ėmėsi dėstyti Rytų bei Egipto istorijos kursus. Iš pradžių mokslininkė dėstė rusiškai, tačiau labai intensyviai mokėsi lietuvių kalbos ir jau 1924 m. pradėjo dėstyti lietuviškai.

Darbo Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universitete metu Marija 1924 ir 1934 m. lankėsi Egipte, tiesa, abu kartus praktiškai savo lėšomis, kurias tekdavo vargais negalais sukrapštyti iš savo dėstytojos algelės, ar draugų pagalba. Tačiau jai labai padėjo laimingi atsitiktinimai bei plačios tarptautinės pažintys. Štai pritrūkus pinigų 1924 m. kelionės metu, ji susipažino su rusų egiptologu prof. G. Lukjanovu, kuris buvo sužavėtas lietuvaiteis atsidavimu egiptologijai ir rekomendavo ją savo kolegai Kairo muziejuje, kad galėtų pasilikti ilgiau ir patyrinėti senienas. Kitos kelionės metu ji galėjo stebėti garsaus JAV archeologo G. A. Reisnerio kasinėjimus.

Kelionės ir knygos

Tais laikais kelionės į Egiptą nebuvo tokios paprastos, kaip dabar. Tekdavo kirsti Europą, iverkti kelionę jūra iki Jeruzalės, į kurią jau tuomet buvo organizuojamos turis-

tinės kelionės. Po to jau reikėdavo sudėtingai gaunamų Egipto vizų (kurių Jeruzalėje galėdavai ir negauti), laukdavo varginančios kelionės sausuma bei upių laivais. Galime tik įsivaizduoti, kaip atrodė vieniša skaromis apsigaubusi europietė moteris, keliaujanti po Egiptą traukiniais. Maža to, taupydama pinigus ji važiuodavo III klase ir galėjo sau leisti turėti tik 100 dolerių kišenėje.

Kelionės po Egiptą labai subrandino Mariją Rudzinskaitę kaip mokslininkę ir rašytoją. 1932–1936 m. gimė jos brandžiausi kūriniai, parašyti lietuviškai. Tuo metu ji pradėjo leisti knygelių seriją „Senovės Rytai“. Pirmoji jų, išleista 1932 m., buvo skirta Egipto hieroglifams. Buvo ne tik apžvelgta šio egiptiečių rašto struktūra, sistema, bet ir duodamas nemažas ženklų sąrašas su vertimais į lietuvių kalbą. Egiptologija buvo madinga Europoje, todėl net maži universitetai laikė garbe turėti egiptologijos kursus, kaupti senienas, turėti knygų apie egiptiečių kalbą ir kultūrą savo nacionalinėmis kalbomis. Todėl ir šio žodynėlio išleidimas M. Rudzinskaitei buvo būdas padėti Lietuvai pasivyti kitas Europos tautas: „*Kodėl gi ir Lietuvai, kurios praeitis irgi tebeglūdi amžių sutemose, nesidomėti senovės egiptiečių literatūra, kalba*“. Deja, univer-

sitetas nerado lėšų šios knygelės leidybai, todėl greičiau- siai ji buvo leista pačios autorės pinigais.

Pati būdama moteris mokslininkė XX a. pradžios pasaulyje, Marija Rudzinskaitė, matyt, jautė ypatingas sąsajas su Egipto moterimis. Todėl 1932 m. jos knygelė „Moters būklė senovės Egipte“ skirta būtent joms. Remdamasi svarbiausiais to meto egiptologų darbais, mokslininkė aprašė moters padėtį tūkstantmetėje civilizacijoje ir netgi pristatė tikrą išsišokėlę, tradicijų laužytoja vadinamą karalienę Hatčepsut. Vėliau buvo parašytos knygelės „Tutanchamono kapas ir Tėbų paminklai“ (1933) bei „Vardo reikšmė senovės Egipte“ (1934), o autorės gyvenimo darbą apibendrino 1936 m. publikuotas „Rytų istorijos“ I tomas, skirtas Egiptui. Beje, M. Rudzinskaitė domėjosi ir Egipto civilizacijos įtaką patyrusia Etiopija, kuriai skyrė knygelę „Dievų ir kvapų žemė“ (1936). Tai – pirmoji lietuviška knyga apie šią šalį.

Nors būdama mokslininkė ir skrupulingai laikydamosi tikslumo, savo tekstuose Rudzinskaitė neatsispiria pagundai ir pabūti poete, pirmą kartą pristatydama lietuvių skaitytojui tolimą ir egzotišką šalį ir karštai stengdamasi jį sudominti. Savo knygelėje „Tutanchamono kapas ir Tėbų paminklai“ ji aprašo savo 1924 m. kelionę:

„Griuvėsius sergstintis arabas siūlo man užlipsti ant išlikusio Honso šventyklos stogo. Užlipu laiptais ant lėkšto balto stogo ir gėriuosi grožybėmis, kurioms aprašyti stinga žodžių. Visa atrodo lyg pasakoje: aplinkui sienos su hieroglifais ir dievų bei faraonų figūromis, – ištisos faraonų statulų eilės blizga, baltuoja saulėje ir šypsosi saulei. Ištisas miškas kolonų, o kiekviena jų it didžiausias bokštas atsimuša šventojo ežero vandenyse. Tolumoj palmės, arabų sodeliai, Nylas, o už jo Memnono kolosai ir rausvi Libijos kalnagūbriai, o viršum viso to – žydras dangus, tirpsta auksiniuose saulės spinduliuose, teikia kokio ypatingo atspalvio, kokio gyvenimo džiaugsmo, ypatingų džiuginančių išgyvenimų.

Viršum galvos tyliai praskrenda vanagas, šventas Egipto paukštis – šviesos dievas Horus. Ir taip aišku čia pasidaro, kodėl šitas taip aukštai padangėmis sklandantis ir taip ryškiai saulėj savo sparnais švytuojas paukštis primindavo egiptiečiams saulę ir šviesą...“

Egiptu dvelkiantis gyvenimas Kaune

Marija Rudzinskaitė tikrai nebuvo pirmoji lietuvi, ap- lankiusi Egiptą, ir tikrai ne vienintelė tuometinėje Lietuvoje, besidominti Oriento egzotika. Tarp jos pirmtakų buvo Mikalojus Radvila, Juozapas Senkovskis, Ignotas Žiogelis bei Mykolas Tiškevičius. Tarp jos amžininkų tuometiniame Kaune sukosi Kazimieras Pakštas, Matas Šalčius, Antanas Poška, bei Konstantinas Aris. Tačiau dauguma iš šios vyrų plejados buvo arba keliautojai mėgėjai, arba profesionalūs gamtininkai, gydytojai, savo tyrimų metu atsitiktinai susidomėję viena ar kita Azijos šalimi. M. Rudzinskaitė buvo pirmoji tikra, profesionali Lietuvos orientalistė, giliai ir kruopščiai tyrinėjusi konkrečią pasaulio šalį, bendravusi su mokslininkais ir publikavusi savo profesionalius darbus. Ji aktyviai važinėjo

Faraono Tutanchamono kaukė

į tarptautines egiptologų konferencijas, nuolat domėjosi naujais atradimais, priklausė visą Europą apėmusiam mokslininkų tinklui, siekė savo mylimą tėvynę iškelti į bendraeuropinį mokslo lygmenį.

Labai nedaug yra žinoma apie mokslininkės asmeninį gyvenimą Kaune. Per daugiau nei dvidešimt metų savo gyvenimo čia ji neturėjo pastovaus būsto ir dažnokai kraustydavosi. Bene ilgiausiai, 1936–1939 m., ji gyveno namo Vaižganto g. 14 (tuo metu 12) penktame aukšte. Tuometinio buto šeimininkės duktė Silvija prisiminė Arcimuvka pramintą seną moterį, kuri dėvėdavo neregėtas spalvingas skraistes ir keistai veldavosi plaukus. Atsiminimuose ji pasakoja: „Jos kambaryje stalo, spintos, sofos tarsi nematyti – visur tįso rytietiškų raštų staltiesės, skaros, sijonai. Stovi mūsųose dar neregėtos bronzinės vazos ir fajanso statulėlės. Į tą kambarį įeinu kaip į pasakų pasaulį, kaip į „Tūkstantis ir viena naktis“ knygą.“

Atrodo, kad mokslininkė Egiptu ne tik domėjosi ir ji tyrinėjo; ši civilizacija buvo persmelkusi visą jos gyvenimą. Vaikščiodama Kauno gatvėmis, jis išsiskirdavo savo išvaizda, nes dengėsi skraistėmis, dėvėjo apyrankes, se-gėdavo sages su skarabėjais. Na, o namuose jaukumą kurdavo tuo metu niekam nežinomais smilkalais bei in-

Bareljefe vaizduojamas
faraonas Tutanchamonas
su žmona. Apie 1350 m. pr. Kr.

terjero elementais. Pas ją atėję svečiai galėdavo valandų valandas klausytis kerinčių pasakojimų apie tolimą šalį.

Galbūt jos dažną kraustymąsi lėmė ne tik finansiniai sunkumai, bet ir gausi kolekcija, kuri įsikurdavo kartu su mokslininke jos namuose ir prietaringiems butų savininkams keldavo šurpulį. Mat keliaudama bei laiškais bendraudama su mokslininkais ir muziejais ji turėjo daug galimybių įsigyti Egipto senienų labai geromis sąlygomis. Tuo metu Egipto vyriausybės politika dėl senienų išvežimo iš šalies buvo labai liberali, o kainos palyginti nedidelės. Kapų plėšikai pigiai pardavinėdavo priplėštus daiktus ir mumijų dalis, o neparduotas mumijas... tiesiog degindavo vietoj kuro.

Nors docentė buvo siūlusi Lietuvos universitetui labai geromis sąlygomis įsigyti Egipto senienų rinkinį, kuris būtų naudojamas didaktiniais tikslais, tai nesukėlė profesūros susidomėjimo. Todėl ji už savo lėšas kaupė privatų rinkinį, svajodama surinkti Egipto mirusiųjų kulto kolekciją. Taigi, kartu su jos asmeniniu bagažu po Kauno butus keliaudavo dievo Amono dainininkės sarkofagas su mumija, *ušebti* statulėlės, Mirusiųjų knygos papirusai, pomirtinės vaikų kaukės ir netgi... mumijos ranka. Galima tik įsivaizduoti, kaip ji gyvendavo su tokiais „įnamiais“ nedideliame vieno kambario butuke, kur priiminėdavo ir svečius.

Kolekcijos ir egiptologijos likimas

Tokios laikymo sąlygos nebuvo tinkamos vertingai kolekcijai, todėl mokslininkė nuolat ieškojo vietos ją priglausti, puoselėdama svajonę universitete arba kuriame nors Kauno muziejuje matyti Senovės Egipto kampelį. 1926 m. ji perdavė mumiją ir kelis kitus eksponatus M. K. Čiurlionio galerijai, tačiau 1931 m. iš ten atsiėmė, nes jie buvo laikomi koridoriuje. Vėliau kolekciją priglaudė Kauno pedagoginis muziejus, kuris jai rado vietą... prie vaikų piešinių. Netgi Lietuvai susigrąžinus Vilnių, kartu su Vilniaus universitetu, jau turėjusiu senovės Egipto senienų, jame 1940 m. neatsirado vietos mokslininkės dovanojamai kolekcijai...

Nors galimybėmis įsigyti kolekciją domėjosi keletas Vokietijos muziejų, M. Rudzinskaitė laikėsi idėjos išlaikyti ją Lietuvoje. Todėl galiausiai jos svajonė išsipildė, tačiau jau po mokslininkės mirties... 1949 m. jos rinkinio likučiai kartu su iš kitų kolekcionierių įsigytais senovės Egipto artefaktais davė pradžią Senovės Egipto kultūros ir dailės ekspozicijai, kuri dabar yra M. Žilinsko galerijoje Kaune.

Paskutiniai mokslininkės kraustymaisi jau buvo susiję ne su butų savininkų baimėmis dėl jos bauginančių „įnamių“. Pablogėjus sveikatai, jos kambario savininkė sužinojo, kad mokslininkė serga džiopa, todėl paprašė išsikraustyti. Po nepilnų metų gyvenimo Donelaičio g. 6, Kaune, M. Rudzinskaitė persikėlė į naujai atgautą Vilnių, sukaupusi naujos energijos dėstyti universitete. Po metų, 1941 m. gegužės 4 d., ji ten ir mirė.

Šios mokslininkės išėjimas Anapilin sutapo su drastiškais Lietuvos mokslo, kultūros ir valstybingumo pokyčiais. Tarpukariu užsimezgę lietuviškosios egiptologijos bei orientalistikos daigai sovietmečiu buvo naikinami, nes Rytų kultūrų bei religijų studijos buvo laikomos pavojingomis ir netinkamomis pažangiai tarybinei visuomenei. Nepaisant to, M. Rudzinskaitės kelią tęsia jau trečia moterų egiptologų karta. Jos studentė Ieva Indrulytė-Aleksienė (1901–1989), kuri 25 metus kuravo Egipto senienų kolekciją Kaune, parašė originalią knygą „Senovės Egipto dailė“. Nuo 1975 m. Egipto kolekcija rūpinasi Aldona Snitkuvienė (gim. 1945 m.), 2011 m. publikavusi išsamią studiją apie Egipto kultūrą ir jos tyrimus Lietuvoje.

Paruošta remiantis A. Snitkuvienės bei R. Neimanto publikacijomis.

ASC

Azijos studijų centras

Rytų Azijos
šalių kultūrų ir
kalbų

BA kalauro
programa

bei

Rytų Azijos
regiono studijų

MA gastro
programa

Daugiau nei
300
studentų

Virš **30**

bendradarbiavimo
sutarčių su Rytų
Azijos regiono šalių
universitetais

AKE

(Azijos knygų erdvė)
su viena didžiausių
knygų kolekcijų
Baltijos šalyse,

kurioje
yra daugiau nei

7000

leidinių Azijos
tematika

3

Rytų Azijos šalių
kalbų ir kultūrų
klubai

nihongo.vdu.lt
azijoszinytnas.vdu.lt
japonukalba.vdu.lt
asianstudies.lt

asc.vdu.lt